

ДЕЛОТО НА КИРИЛ И МЕТОДИЙ В ИЗСЛЕДВАНИЯТА НА УНГАРСКИТЕ СЛАВИСТИ

Маринела ВЪЛЧАНОВА

Югозападен университет, Благоевград (Bułgaria)
Szegedi Tudományegyetem (Węgry)

Streszczenie

DZIEŁO CYRYLA I METODEGO W BADANIACH WĘGIERSKICH SLAWISTÓW

Celem pracy jest przedstawienie związanych z dziełem Cyryla i Metodego badań węgierskich slawistów i bułgarystów. Badania te prezentują inny punkt widzenia wobec działalności braci sołuńskich, ponieważ pokazują one szerszy, nie tylko słowiański kontekst ich misji wielkomorawskiej. Dają one również ważną informację związaną z tzw. Panońskim okresem życia Cyryla i Metodego oraz z chrześcijańską terminologią w słownictwie współczesnego języka węgierskiego.

Известно е, че делото на двамата славянски първоучители по своето значение и място в световната културна история отдавна е надхвърлило границите на страните, населявани само от славянски народи. Кирило-Методиевата проблематика е пряко свързана с началото на славистиката като наука и от тогава до днес интересът към дейността на двамата братя, към техните личности, живот, философия, преводаческо и литературно наследство не намалява. Задачата да се проследят изследванията и публикациите, свързани с тях, към днешна дата изглежда по-скоро невъзможна. Разглеждайки състоянието на Кирило-Методиевата научна проблематика по повод 1100 години от смъртта на Константин – Кирил Философ, Емил Георгиев отбелязва: „Около живота и делото на Кирил и Методий възникна една извънредно значителна и многообразна проблематика, решението на която стана обект на изследователските усилия на цели поколения славяноведа. Библиографите на книгите и студиите за живота и делото на Кирил и Методий отбелязват над 4000 заглавия” (Георгиев 1971: 13). Днес, близо 40 години по-късно, техният брой надхвърля многократно тази цифра¹.

Целта на настоящия доклад е да насочим вниманието си към един сравнително по-ограничен кръг изследвания, свързани с Кирил и Методий и делото им – тези на унгарските слависти и българисти. Тези проучвания

---

¹ В Кирилметодиевската библиография, обхващаща 40-годишния период между 1940 – 1980 година, са посочени 5134 заглавия (Дуйчев-Кирмагова-Паунова 1983).

представяват определен интерес, защото дават и друга гледна точка към делото на двамата славянски учители, доказвайки, че Великоморавската мисия далеч не рефлектира единствено и само върху славянските народи, населяващи тези земи. Те са източник на ценна информация, свързана с Панонския период от дейността на братята на територията на днешна Унгария и с християнската терминология от славянски произход в лексиката на съвременния унгарски език

Задачата да бъдат представени научните изследвания в Унгария, свързани с Кирило-Методиевата проблематика, в никакъв случай не изглежда лесна. Най-малкото, защото тези изследвания имат повече от стогодишна история. Авторите са езиковеди, литературоведи, историци, археолози, изследователи на историята на християнството по унгарските земи и др. Историческата съдба свързва унгарците още със заселването им по заеманите от тях днес територии със славянските народи и повече от десет века това взаимно културно влияние рефлектира на всички равнища на тяхното общуване и контакти – езикови, религиозни, културни. Затова не е случайно, че темата Кирил и Методий, макар и до известна степен – индиректно – се появява в изследванията още на първите унгарски слависти и на основателя на научната славистика в Унгария – Оскар Ашбот в изследванията му върху славянските заемки и времето, по което те проникват в унгарския език². Но всъщност, за първи път имената на славянските първоучители се срещат в проучвания на унгарски учени, свързани с историята на християнството. За най-ранно споменаване на дейността на Методий на територията на днешна Унгария може да се приеме изследването на Фейер Георгиус за началото на християнството в Унгария, издадено в Буда през 1846 година³. През деветнадесети век е публикувано и проучването на Ласло Ходой за произхода на старата унгарска писменост, в което авторът отделя внимание и на дейността на Кирил и Методий, на създаването на литургия на славянски език и на нейната съдба през средновековието⁴. На границата между 19 и 20 век, през 1901 година се появява студията на Лайош Балич⁵, също посветена на историята на християнството по земите, населявани от унгарци, където върху повече от 20 страници авторът представя дейността на двамата братя сред славяните във Великоморавия. На следващата година Томаш Фюши⁶ публикува изследване върху историята на Залаварското абатство, в която представя дейността на Кирил и

---

² Вж. (Asbóth 1893; 1893b; 1884; 1907).

³ Fejér Georgius – Religionis et ecclesiae Christianae apud Hungaros initia. Budae, 1846. Вж. (Тот Илона, X. 1986: 235).

⁴ (Hódoly 1884). Вж. (Тот Илона, X. 1986: 237).

⁵ Вж. (Balics 1901)

⁶ (Füssy 1902)

Методий в столицата на Панония Залавар (Залавар е унгарското название на града, познат като Мошапурц (на немски Mosburg), или Блатен град).

Но всъщност задачата ни тук няма да бъде в хронологически ред да направим преглед на всички публикации на унгарски учени, свързани с Кирило-Методиевата проблематика, най-малкото защото това не е възможно в рамките на един доклад. Техният брой към днешна дата далеч надхвърля цифрата сто. Целта ни по-скоро ще бъде да очертаем основните акценти и научни проблеми, върху които се фокусира интересът на няколко поколения унгарски слависти, като представим по-подробно някои от най-значимите автори и проучвания, посветени на Кирило-Методиевата тематика.

Изследванията, свързани непосредствено или до известна степен индиректно с темата за Кирило-Методиевото дело и следите му по унгарските земи, могат да бъдат обединени в няколко тематични кръга. На първо място са публикациите, представящи живота и делото на двамата братя, тяхната мисия, философските им доктрини, дейността и съдбата на учениците, които оставят след себе си.

На второ място, но не и по значимост, трябва да поставим една значителна част изследвания, посветени на славянските заемки в унгарския език, и по-специално – на заемките от християнската терминология, навлезли в езика на унгарците чрез посредническата мисия на двамата братя на територията на Великоморавия и Панония.

Третият тематичен кръг е свързан с проучвания върху влиянието на глаголическата азбука, разпространена чрез Великоморавската мисия, върху знаци от старото унгарско руническо писмо, както и на значението на кирилската писмена традиция за староунгарската писмена практика.

Без да спазваме хронологическата последователност на излизането на отделните публикации, тук ще поставим акцента само върху част от най-значимите изследвания в очертаните тематични кръгове, като основно ще бъдат коментирани публикации на унгарски езиковеди. Извън интереса ни, с оглед преди всичко обема на доклада, остават множество заслужаващи внимание и публикувани през последното столетие проучвания на историци, лингвисти и археолози.

1. Сред изследванията, свързани пряко с личностите на Кирил и Методий, с тяхната мисия и учениците им на първо място трябва да се отбележи публикуваната през 1981 година на унгарски език книга на големия унгарския българист и славист проф. Имре Тот – *Константин-Кирил и Методий*, преведена на български от Марта Бур-Марковска и издадена същата година в София. Към днешна дата проф. Тот има над 30 публикации, свързани с Кири-

ло-Методиевата проблематика⁷. Част от тях включва в преработеното и разширено второ издание на книгата, излязло в Будапеща през 1991 година. На български език е публикувано през 2002 под заглавието *Светите братя Константин-Кирил и Методий*. Издадената през 1981 година книга всъщност за първи път цялостно и последователно запознава унгарското общество с мисията и личностите на двамата големи славянски първоучители. С изключителна прецизност и научна коректност Имре Тот проследява историята и пътя на двамата братя, опирайки се на данни преди всичко от техните жития и същевременно обобщава най-важните постижения и открития в областта на Кирило-Методиевистиката към настоящия момент. Написана с голямо вдъхновение и любов, тази книга съчетава по уникален начин висока научна ерудиция с талантливо белетристично перо. На достъпен и увлекателен език, понятен за широкия читател, авторът проследява младостта на Методий и Кирил, мисионерските им стъпки, създаването на славянската писменост, Моравската мисия, съдбата на Кирило-Методиевото дело и България, като отделя специално внимание на темите *Константин като учен*, *Методий като архиепископ*. Книгата е интересна не само за унгарския читател, за който голяма част от информацията от славянски източници е недостъпна, но и за българския, в частта ѝ, представяща преди всичко данни за следите от тази мисия на територията на днешна Унгария. Част от изследванията, които авторът използва, са на унгарски археолози и историци, достъпът до които поради езиковата бариера е затруднен за повечето от изследователите на Кирило-Методиевата проблематика. Специално място е отделено на престоя на двамата братя в княжеството на Коцел в Панония, където те обучават в славянско писмо и четмо около 50 ученика. Познатият от славянските източници Блатен град, столицата на Коцел, е бил на мястото на град Залавар в Западна Унгария, където и до днес продължават археологическите разкопки и оживено се дискутира идентификацията на откритите останки от средновековни църкви и базилики от времето на Коцел и Прибина⁸. Специален акцент е поставен върху тази част от Методиевото житие, в което се споменава за срещата на Методий с унгарски „крал” (вожд). Като отбелязва, че част от изследователите отхвърлят възможността такава среща да се е състояла (Тот 2002:195-196), авторът прави задълбочен текстологичен анализ (опирайки се на изследванията и на други унгарски езиковеди и историци (Ботка 1878; Кирай 1974а, 1974б, 1974с. и др.) и подкрепя тезата, че се е състояла среща между Методий и някой от унгарските вождове, като не изключва вероятността това „високопоставено лице да е самият Арпад” (Тот 2002: 199). Темата

---

⁷ Вж. (Bolla 2000).

⁸ Вж. Тот (1986:109-111)

за срещата на Методий с „унгарски крал” привлича вниманието на много унгарски изследователи⁹, към нея Тот се връща неколкостранно и в други публикации¹⁰. В заключението си авторът посочва: „В процеса на нашата работа се опитахме да изведем на преден план историческите и културно-историческите връзки, които имат отношение към унгарците. Надяваме се, че успяхме да докажем общоисторическия характер на Кирило-Методиевото дело..... Дейността на славянските апостоли е епохална не само за славяните. Със своята дейност Светите братя укрепвали връзките между Византия и Рим и с това отлагали във времето процеса на разкол в Християнската църква и съответно до голяма степен допринесли за единството на средновековна обединена Европа” (Тот 2002: 226).

Следите от мисията на двамата братя в средновековна Унгария са обект на интереса му още в няколко публикации. Като отбелязва, че може да се говори по-скоро за опосредствени Кирило-Методиеви традиции в Унгария, той си поставя за цел да изясни кои са културните и църковни центрове в страната през 11-12 век, свидетелстващи за мисионерската дейност на Византийската църква на територията на Унгария, които допринасят за навлизането на заемки от старобългарския в унгарски език (Тот 1978:110). За Кирило-Методиева традиция Тот приема литургията на славянски език и славянската писменост (Тот 1988: 57) и очертава присъствието и в три области:”1. Заемките в унгарската християнска терминология от езика на източноправославните славяни. 2. Християнското именуване в Унгария от 10-11 в.; 3. Знаците на унгарското руническо писмо, които водят началото си от глаголическата, респ. кирилската азбука” (Тот 1988: 57). Като анализира преди всичко исторически данни, свързани с ролята на Византия в ранния период на християнизация на унгарците, авторът се солидаризира с извода на П. Ваца, че „християнството в Унгария е византийско по своя произход и характер и остава такова за дълъг период от време” (Тот 1978: 113) и акцентува върху факта, че въпреки несъмнените исторически и археологически данни за гръцко влияние върху териториите, населявани от унгарци, в унгарската християнска терминология няма нито една непосредствена византийска заемка. Авторът разглежда някои от най-коментирани заемки в унгарската християнска терминология, свързани непосредствено със славянската литургия и Кирило-Методиевите преводи, като допуска, че мисионерската дейност и византийското културно влияние сред унгарците са осъществявани най-често с

---

⁹ Виж. напр. (Péter 1974a; 1974b; 1974c); (Бюдей 1987); (Asbót 1907); (Bakay 1978); (Bódey 1947);(Czeglédy 1943, 1972); (Fodor 1975); (Györfy 1977); (Mezey 1979); (Sági 1963); (Szamota. 1892); (Szántó 1983).

¹⁰ (Tóth H. Imre 1997: 113-122); (Tóth H. Imre 1995: 191-196).

посредничеството на славянското духовенство (Тот 1978: 113). Много интересни са наблюденията му върху културните центрове на византийско влияние в Унгария между 9-11 век, сред които са Моравия, Залавар (Блатен град)¹¹, Срем, Видин и Трансилвания. За силната Кирило-Методиева традиция в Трансилвания (славянска литургия и писмо) свидетелстват не само данните за наличие на многобройно славяно-българско население по това време там, но и фактът, че в унгарското руническо писмо б знака са заимствани от славянската писменост – два от глаголицата и 4 от кирилицата (Тот 1978: 116). Авторът стига до извода, че Кирило-Методиевата традиция в Унгария през 10-12 век се пази в резултат от дейността на славянското духовенство (преди всичко там, където живее славяно-българско население), което осъществява на практика мисионерска дейност на гръцката църква (Тот 1978: 120). Безспорен интерес за българите представляват и наблюденията му, че от този период в литургията на гръко-католиците в Унгария се пази много стара, специфична „българска мелодия“ появила се заедно с кирило-методиевския църковен език, която по времето на Симеон е разпространена и в българската църква (Тот 1997: 338). Към изключителната личност на Свети Константин – Кирил Философ, авторът се връща още в няколко свои изследвания¹², в които представя Константин Философ като изявен учен на 9-и век, проследявайки връзките му с науките от неговата епоха.

На съдбата и делото на Методий, архиепископ на Моравия до края на живота си, са посветени също няколко отделни публикации. Сред тях тук ще отбележим „Методий в Панонии“, „Нов поглед върху дейността на Методий в Панония“ „Доктрината на Методий Философ¹³“, в които акцентът е поставен върху дейността на Методий в Панония след завръщането му от Рим и провъзгласяването му от папа Адриан Втори за Панонски епископ и едновременно с това за Сремски архиепископ. Анализирайки дейността му тук, Тот прави заключението, че пребиваването на Методий в столицата на Панония не е епизодично събитие в нейната история, а „има сериозни последствия и за историята на славянството, и за унгарската история“¹⁴ (Тот 1986а:125).

---

¹¹ Вж. напр. (Тот 2006)

¹²(Тот Х. И. 1988); (Тот Х. И. 1983); (Toth 1988).

¹³ Имре. Х. Тот. Доктрината на Методий Философ. В: *Studia Slavica Academiae Scientiarum Hungaricae.*, 52/1, 2007, 413-420. също „Doctrina Methodi philosophi“ In: *Szlavistikai tanulmányok. ELTE, Budapest, 1987.* 215-224. Имре. Х. Тот. Методий в Панонии. В.: *SZLÁVOK – PROTOBULGÁROK – BIZÁNC.* Szeged, 1986, 119-127, (Тот 2006:29-41).

¹⁴ Имре. Х. Тот. Методий в Панонии. В. *SZLÁVOK – PROTOBULGÁROK – BIZÁNC.* Szeged, 1986, 119- 127. Тази теза се среща и в статията на П. Кирай „К вопросу о продолжении существования литургии на славянском языке“ (Кирай 1986)

Когато коментираме публикации на унгарски учени за живота и делото на славянските първоучители, няма как да подминем една книга, която стои някак изолирана и сама в поредицата изследвания, свързани с тази проблематика. Провокираща и нетрадициона гледна точка към Моравската мисия на Кирил и Методий и към географското разположение на Велика Моравия е тезата на друг голям унгарски българист – Петер Юхас. През 2000 година е публикувана книгата му „Кирил и Методий в Българската Моравия”, където, опирайки се основно на исторически източници (и преди всичко на анонимен "Баварски географ", на сведенията на абат Регинон и на Гардизи, и на творбата на Константин VII Багренородни "За управлението на империята"), авторът защитава тезата, че по това време са съществували две Моравии (теза, подкрепяна и от други унгарски учени като Имре Боба, Сенга Тору, Петер Пющпьоки Над). Анализирайки подробно откъси от произведението на византийския император Константин VII Багренородни, отбелязвайки, че според него „Мегали Моравия се е намирала между Драва и Сава, а на север Мегали Моравия се е простирала до района на р. Тиса при нейното устие в Дунав” (Юхас 2000:20), авторът стига до заключението, че територията на някогашна Велика Моравия не трябва да се свързва със земите на днешна Моравия (в Чехия и Словакия), а с територии, разположени доста по-на юг, като южната и граница изтегля до изворите на река Дрина, „като на юг е граничела с хърватите и българите” (Юхас 2000:21). Това обръкване, за което допринасят и някои на пръв поглед противоречиви данни, съдържащи се в Пространните жития на Кирил и Методий и кратките им жития, както и в житията на техните ученици Климент и Наум, обяснява с обединяването на двете Моравии от княз Светополк около 873 г. Юхас прави заключението, че "...времето на Моравската, а още по-точно на Българско-Моравската мисия съвпада с времето на покръстването на България, и не само съвпада, но и самата мисия е част от споменатото покръстване" (Юхас 2000: 76).

Към този тематичен кръг трябва да бъдат отнесени и няколко изследвания върху съдбата и делото на учениците на двамата братя. Тук на първо място ще отбележим статията на И. Тот – *Методий и его ученици в Панонии*¹⁵ (Тот 1986b), в която върху 15 страници авторът разглежда идването на Методий с учениците му в Панония като начало на „организирането на централна, подвластна на Рим епархия, начело с Методий” (Тот 1986b:107) и въз основа на археологически данни се опитва да възстанови и представи обстоятелствата, при които те живеят и работят в тук. Заключениеята, до които достига, анализирайки както сведенията за открити останки от християнски бази-

---

¹⁵ На тази тема той се спира и в книгата си „Светите братя Константин – Кирил и Методий” (Вж. Тот 2002).

лики и ранни църковни пострройки в този район, така и писмени свидетелства от този период, са, че Методий и учениците му изпълняват много успешно задачата си в Панония. Историческото ѝ значение за унгарците авторът вижда в това, че тук е създадено „първото архиепископство, намиращо се под непосредствената юрисдикция на Рим” (Тот 1986b: 115). Това противодейства на немската „църковна” експанзия, заплашваща народите от Източна и Централна Европа с асимилация „под лозунга на християнизацията” (Тот 1986b: 15). Тази традиция за създаване на независима от немците църковна организация по-късно е възобновена от Ищван I (Тот 1986b: 115) (първият крал на Унгария от династията Арпади, който въвежда християнството в Унгария през 997 и е канонизиран). Върху темата за учениците на двамата братя в поново време публикуват свои изследвания Петер Кирай (Кирай 1987), Ищван Феринц (Феринц 1994), Йозеф Бьодей (Бьодей 1987), като в изследването на Бьодей акцентът е поставен върху ролята на учениците и проблема за влиянието на старобългарската писменост върху началната фаза при оформянето на унгарския правопис (Бьодей 1987: 143). Авторът търси следи от Методиевата литургия и традиция, запазила се докъм 13 век на територията на Източна Унгария и въздействието ѝ за въвеждането на народния език в църковните обреди в първия унгарски езиков паметник ”Надгробното слово” от 12 век. (Бьодей 1987:142). Анализът му, в контекста на тогавашната културно-историческа ситуация, на някои особености на староунгарския правопис, свързани с предаването на специфични унгарски краесловни полувокали в първите писмени паметници на унгарски, го води до извода, че е твърде вероятно „разделянето на унгарските краесловни полугласни на **-u** и **-i** в писмеността да е осъществено по внушението на Кирило-Методиевата традиция. В двете български азбуки, както в глаголицата, така и в кирилицата двете полугласни са означени различно” (Бьодей 1987:142). Опирайки се на историческите данни, че учениците на Методий, така наречените „методианисти” след неговата смърт продължават делото му с покръстването на народите в Карпатския басейн, Бьодей изключва възможността след гоненията на Светополк, те да „изчезнат безследно” и смята, че „са действали без прекъсване между Карпатите”¹⁶, най-напред сред местното българско население, а после и сред новодошлите унгарци”. (Бьодей 1987:140). Авторът търси доказателства в подкрепа на тезата си, че контактите на учениците на Кирил и Методий с унгарски мисионери са рефлектирали върху староунгарската писмена практика и по техен съвет краесловните полувокали са означени с **-u** и **-i** (Бьодей 1987:143).

Вторият тематичен кръг, който привлича вниманието още на първите унгарски езиковеди, се отнася до славянските заемки от християнската тер-

---

¹⁶ Вж. също: Toth H.I. (1999).

минология, навлезли в унгарския език чрез посредническата мисия на Кирил и Методий и на славянските свещеници, говорещи унгарски. Макар че тези първи публикации не са посветени единствено на християнските термини и пътищата, по които навлизат в езика, те неизменно са част от всички значими изследвания, свързани със заемките от славянски езици в унгарски език (Asbóth 1893; Asbóth 1907; Melich 1905; Melich 1910; Kniezsa 1942; Kniezsa 1953; Kniezsa 1955). В по-ново време, освен И. Тот (Тот, Х. И. 1978; 1984; 19985; 1988b, 1993; 1997; 2006) тази тема задълбочено разглежда в няколко свои изследвания Золтан (Золтан 1986a, 1986b, 1987, 1988)¹⁷. Най-често анализирани християнски термини, навлезли в унгарския език със славянско посредничество са: *kereszt* (кръст), *keresztény* (християнин), *szent* (свят), *pap* (поп, свещеник), *diák* (ученик), *szombat* (събота), *barát* (приятел), *szövetnek* (свещица)¹⁸. Дискусиите, които се водят в различни периоди между унгарските учени, са свързани най-вече с „културно-историческия фон при заимстване на тези термини“, както и с „определяне на непосредствения източник на заимстване“ (Золтан 1986b:6). В по-новите публикации, свързани с тази тема, се налага тезата, че „православният слой от унгарската християнска терминология е заимстван от този славянски диалект, който ляга в основата на старобългарския книжовен език, създаден от солунските братя през втората половина на 9 век“ (Золтан 1986b: 8). В друго свое изследване по тази тема Золтан отбелязва: „...убедени сме, че старобългарският език оказва влияние върху християнската терминология, представляваща част от унгарската духовна култура“ (Золтан 1988:110). Тази теза е подкрепена и в редица публикации на И. Тот и Дьорфи (1972, 1983, 1984); (Тот 1977, 1984a, 1984b, 1988b, 2006).

Третият тематичен кръг включва публикации, в центъра на чийто интерес влиза проблемът за връзката между глаголицата и староунгарското руническо писмо, паметници от което са открити преди всичко с Трансилвания, най-източната част на унгарската езикова територия (Кирай 1971:205). Тази тема, поради факта, че е пряко свързана с историята на унгарския език, отрано привлича вниманието на редица изследователи. Сред първите изследователи на това писмо са Л. Ходой (Hódoly 1884), Д. Немет (Németh 1917; 1934), интерес към него проявяват и едни от най-добрите познавачи на славянските заеми в унгарския език – Я. Мелих (Melich 1925) и И. Книежа (Kniezsa 1965). В по-ново време на тази проблематика посвещава няколко изследвания Петер Кирай (Кирай 1971, 1971a, 1971b, 1971c, 1974, 1983)¹⁹. В статията си „К вопросу о глаголических письменах в системе древневенгерских ру-

---

¹⁷ Вж. също (Fried 1974)

¹⁸ Вж. напр. (Kniezsa 1955). (Тот 1997).

¹⁹ Вж. също (Gyula 1971).

нических знаков (Кирай 1971) авторът, след като анализира и представя състоянието на изследванията по въпроса към този момент, стига до заключението, че две букви от глаголицата – *e*, *o* преминават в „системата на староунгарското руническо писмо под българо-славянско влияние в периода между 9-12 век”. Данните, свързани със староунгарското писмо, които анализира, му дават основание и да подкрепи тезата за първенството на глаголицата по отношение на кирилицата (Кирай 1971: 213).

Задачата ни тук не е да изчерпим темата, заявена със заглавието на доклада, това далеч би надхвърлило неговите рамки. Целта ни по-скоро бе да насочим погледа и вниманието си към една сериозна научна традиция, с безспорен принос в славистичната наука, която, поради съществуващата езикова бариера, е по-малко позната и част от нея остава все още недостъпна за повечето съвременни слависти. Краткият преглед на някои от най-значимите публикации на унгарски слависти, който направихме, показва ясно, че мисията на двамата Солунски първоучители, оставила трайни следи и в езика, и в културната история на днешните унгарци, отдавна е надхвърлила своето общославянско значение и може да бъде разглеждана адекватно само в контекста на европейската и на световната културна история.

БИБЛИОГРАФИЯ:

- Asbóth, O. 1893. A magyar nyelvbe került szláv szók átvételének helye és kora. Budapest.
- Asbóth, O. 1893b. A szláv szók a magyar nyelvben, Budapest.
- Asbóth, O. 1884. A szlávország a magyar keresztény terminológiában. In: Nyelvtudományi Közlemények. XVIII.
- Asbóth, O. 1907. Szláv jövevényszavaink. Budapest.
- Bakay K. 1978. A magyar államalapítás. Budapest.
- Balics, L.A. 1901. Kereszténység Története, Hazánk Mai Területen, a Magyarok Betelepedésig, Budapest.
- Bódey, J. 1947. Magyarok és bolgárok. In: Magyarország és Kelet-Európa. Budapest.
- Bolla, K. 2000. H.Tóth Imre. Magyar nyelvész pályaképek és önvallomások.
- Botka, T. 1878. Millennárium.- Századok. Budapest.
- Czeglédy, K. 1943. A magyarság Dél-Oroszországban. In: Magyarország őstörténete. Budapest.
- Czeglédy, K. 1972. A bibliai nyelvet újain. In: A biblia világa. Budapest.
- Fejér, G. 1846. Religionis et ecclesiae Christianae apud Hungaros initia. Budaë.
- Fodor, I. 1975. Verecke híres útján. Budapest.
- Fried, I. 1974. Szláv jövevényszavaink kutatásának történetéből. In: Magyar Nyelv, 70, 245-249.
- Füssy, T. 1902. A zalavári apátság története. In: A Pannonhalmi Szent Benedek Rend története. Budapest, 16-19.
- Györfly, Gy. 1977. István király és műve. Budapest.
- Gyula, L. 1971. Magyarok és szlávok. In: Móra Ferenc Múzeum Évkönyvei. Budapest.
- Hódoly, L. 1884. A székely vagy régi magyar írás eredete. Pozsony.
- Király, P. 1971a. Cyrillské lityer staromaďarské runové abecedě. In: Studia Paleoslovenica. Praha.
- Király, P. 1971b. K otázke cyrilometodejských tradícií v Uhorsku. Otázka nápisov. In: Zborník Filoz. Fak. Univ. Komenského. Philologica.

- Király, P. 1971c. K otázke cyrilometodejských tradícií v Uhorsku. Otázka hlaholských pamiatok. In: Slovo21, 291-300.
- Király, P. 1974a. A magyarok említése a Konstantin és Metód legendában. Budapest, 1974.
- Király, P. 1974b. A magyarok említése a Konstantin-legendában. In: Magyar Nyelv. LXX Budapest, 1-11.
- Király, P. 1974c. A magyarok említése a Metód-legendában. In: Magyar Nyelv. LXX Budapest, 269-285.
- Kniezsa, I. 1942. Magyar-szláv nyelvi érintkezések. Budapest.
- Kniezsa, I. 1953. A magyar nyelv szláv jövevényszavai. I., 1. rész, Budapest.
- Kniezsa, I. 1955. A magyar nyelv szláv jövevényszavai. I/I. Budapest.
- Kniezsa, I. 1965. A glagolita írás. Élet és Tudomány.
- Melich, J. 1905. Szláv jövevényszavaink. I., 2. rész, Budapest.
- Melich, J. 1910. Nyelvünk szláv jövevényszavai. Budapest.
- Melich, J. 1925. Néhány megjegyzés a székely írásról. In: Magyar Nyelv, 21.
- Mezey, L. 1979. Deákság és Európa. Budapest.
- Németh, Gy. 1917. A régi Magyar íráseredete. In: Nyelvtudományi Közlemények 45.
- Németh, Gy. 1934. A Magyar rovásírás. Brest.
- Sági, I. 1963. Cirill és Metód életműve a legújabb kutatások alapján. In: Vigilia. 28, 592-601.
- Szamota, I. 1892. Orosz, szerb és bulgár kútfők néhány magyar vonatkozású adata. In: Szazadok, 370-374.
- Szántó, K. 1983. A katolikus egyház története. Budapest.
- Tóth H.I. 1981. Konstantin-Cirill és Metód élete működése., Budapest. Константин – Кирил и Методий. Превод от унгарски: Марта Бур-Марковска. София, 1981.
- Tóth H.I. 1983. A magyar nyelv bolgar-szláv elemeiről. In: Acta universitatis szegediensis. De Atila József. Dissertationes Slavicae. Szeged.
- Tóth H.I. 1985. Adalékok a korai magyar-szláv egyházi és kulturális kapcsolatok kérdéséhez. In: Fejezetek a régebbi magyar történelemből. Budapest, 55-71.
- Tóth H.I. 1987. „Doctrina Methodi philosophi“ In: Szlavistikai tanulmányok. ELTE, Budapest, 215-224.
- Tóth H.I. 1988. Konstantin- Cirill a tudós. Filológiai Közlöny. 34, 1-24.
- Tóth H.I. 1988b. A magyar nyelv bolgar-szláv elemeiről. In: Hungaro-Bulgarica.4, Budapest, 105-129.
- Tóth H.I. 1991. Cirill-Konstantin és Metód élete, működése. Budapest.
- Tóth H.I. 1993. A magyar nyelv bolgar-szláv jövevényszavainak problematikája. In: Az Alföld a 9. században. Szerk Lőrinczy Gabor. Szeged.
- Tóth H.I. 1995. Metód találkozása az „ugor királlyal“. In: Kelet és Nyugat között. Szerk: Kosta L., 191-196.
- Tóth H.I. 1997. Metód találkozása az „ugor királlyal“. In: A honfoglalás 1100 éve és a Vajdaság. Újvidék, 113-122.
- Tóth H.I. 1999a. Cirill és Metód tevékenységének nyomai a Kárpát-medencében., Vigilia 11, 821-826.
- Tóth H.I. 1999b. Cirill és Metód a Kárpát-medencében.
<http://www.vigilia.hu/1999/11/9911hto.html>
- Zoltán, A. 1987. A *hálát ad* kifejezés eredetéről: Szlavisztikai tanulmányok. Emlékkönyv Király Péter 70. születésnapjára. Budapest: ELTE, 427-437.
- Бодей, Ъ. 1987. Учениците на Кирил и Методий в Унгария и ролята им в оформянето на унгарския правопис. В: Bulgarisztika Budapest. Budapest, 137-144.
- Георгиев, Е. 1971. Състоянието на Кирило-Методиевата научна проблематика към 1100-годишнината от смъртта на Кирил. В: Константин Кирил Философ. Доклади от симпозиума, посветен на 1100-годишнината от смъртта му. София, с. 13-29.

- Дуйчев, Ив. – Кирмагова, А. – Паунова, А. 1983. Кирилометодиевска библиография, София.
- Золтан, А. 1986а. К вопросу о славянском пласте венгерской христианской терминологии. В: *Cirill és Metód tevékenysége Pannóniában* (Дейността на Братя Кирил и Методий в Панония), Budapest.
- Золтан, А. 1986б. О происхождении православного славянского слоя в венгерской христианской терминологии. В: *Съпоставително езиковедие 11/4* София, 5–9.
- Золтан, А. 1988. Резултати от изследването на старобългарските заемки в унгарския език. В: *Унгарска българистика*. София.
- Кирай, П. 1971. К вопросу о глаголических письменах в системе древневенгерских рунических знаков. В: *Константин-Кирил Философ. Доклади от симпозиума, посветен на 1100-годишнината от смъртта му*. София, 205-214.
- Кирай, П. 1983. Към въпроса за глаголическите букви в системата на староунгарските рунически знаци В: *Кирило-Методиевски страници*. София, 344-345.
- Кирай, П. 1986. К вопросу о продолжение съществування литургии на славянском языке. В: *Cirill és Metód tevékenysége Pannóniában* (Дейността на Братя Кирил и Методий в Панония). Budapest, 138-151.
- Кирай, П. 1987. Към въпроса за учениците. В: *Bulgarisztika Budapesten*. Budapest, 21-25.
- Тот Илона, Х. 1986. *Bibliográfia a Cirill – Metód-kérdés kutatásához Magyarországon*. In: *Slávok – protobulgárok – Bizánc*. Szeged.
- Тот Х. И. 1978. Кирилло-Методиевские традиции в средневековой Венгрии. В: *Вопросы языковедения*. кн.5, 111-120.
- Тот, Х. И. 2006. По въпроса за славянските заемки в унгарски език. В: *Български език 1*, 91-97.
- Тот, Х. И. 2007. Доктрината на Методий Философ. In.: *Studia Slavica Academiae Scientiarum Hungaricae*. 52/1, 413-420.
- Тот, Х. И. 1983. Константин-Кирил – ученый. In: *Studia Slavica Academiae Scientiarum Hungaricae XXIX*, 3-31.
- Тот, Х.И. 1984а. Славяно-български заемки в унгарския език. В: *Съпоставително езиковедие 5*, 28-36.
- Тот, Х.И. 1984б. Следи от Кирило-Методиевата традиция в унгарския речников фонд. In: *Paleobulgarica*, 8/1, 87-89.
- Тот, Х.И. 1986а. Методий в Панонии. В. *SZLÁVOK – PROTOBULGÁROK – BIZÁNC*. Szeged, 119- 127.
- Тот, Х.И. 1986б. Методий и его ученици в Панонии. In: *Cirill és Metód tevékenysége Pannóniában* (Дейността на братя Кирил и Методий в Панония), Budapest.
- Тот, Х.И. 1988. Константин – Кирил като учен. В: *Унгарска българистика*. София.
- Тот, Х.И. 1994. К Кирилло-Методиевские традиции в Венгрии. В: *Szegedi bolgarisztika*, Szeged, 123-135.
- Тот, Х.И. 1997. Византийское миссионерство и христианская терминология венгерского языка. In: *Studia Slavica Hung*. 42, 325-338.
- Тот, Х.И. 2002. Светите братя Константин – Кирил и Методий. Превод от унгарски: Марта Бур-Марковска. София.
- Тот, Х.И. 2006. Нов поглед върху дейността на Методий в Панония. В: *Трудове на катедрите по история и богословие*, т. 8. Шуменски университет, Шумен.
- Феринц, И. 1994. Некоторые идеологические установки Кирилла и Методия и их учеников. In: *Szegedi bolgarisztika*, Szeged. 113-121.
- Юхас, П. 2000. Кирил и Методий в Българската Моравия. София.